

Sovyet Rusya'nın Dağılmasından Sonra Kafkasya'da Kimlik Problemi²³⁷

Mehmet Alpargu - Enis Şahin

alpargu@sakarya.edu.tr, esahin@sakarya.edu.tr

Özet

Etnik olarak dünyanın en kozmopolit bölgelerinden biri olan Kafkasya, 1990 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra yeni bir safnaya girmiştir. 70 yıldan beri "sovyet vatandaşı" olan Kafkasya halkları, bu tarihten sonra kendilerini "ne" olarak kabul edeceklerdi? Bu bölgede bulunan ellinin üzerindeki unsur, kendi kimliklerini ifade edebilecekleri devletlerine kavuşabilecekler miydi? Bu soruya olumlu cevap vermek mümkün değildir. Zira hakikatte değişen sadece bir isim değişikliği idi. Yeni kurulan Bağımsız Devletler Topluluğu, bölgedeki etkisini devam ettirmek istiyordu. Kafkasya'nın kuzeyindeki unsurlar hala, bağımsızlıkları için uğraş verirken,

---

²³⁷ Bu yazı, yazarları tarafından 5-10 Temmuz 2004 tarihinde İtalya Venedik'te National Museum Villa Pisani'de düzenlenen 28. İmice Konferansı'na sunulan bildirinin oldukça genişletilmiş bir şekli olarak oluşmaktadır. Söz konusu bildirinin metni için bkz. Mehmet Alpargu - Enis Şahin, "Identity Problems in Caucasus After the Dissolution of Soviet Russia", Lo Straniero, 40 (November 2004), Naples / Italy, s. 11-13.

güneyindeki unsurlar Rusya'nın gölgesinde Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan devletlerini kurarak bağımsızlıklarına kavuşmuşlardı. Fakat bu Karabağ, Çeçenistan ve Abhazya meseleleri gibi yeni kimlik problemlerini de beraberinde getirmişti. Rusya ise bu meselelere karışmamak şöyle dursun, yeni yeni problemler ihdas etmekten geri durmuyordu. İleriye dönük olarak Kafkasya'da kimlik problemlerinin çözümü, söz konusu bu unsurların kendi kendilerini yönetmelerine imkân verilmesi ya da bu imkânın bu unsurlar tarafından elde edilmesiyle mümkün olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kafkasya, Kafkaslar, Sovyet Rusya, Rusya, Rusya Federasyonu, Etnik gruplar, Kimlik.

Summary

Caucasus, ethnically one of the most cosmopolitan areas of the World, entered a new period after the dissolution of the Soviet Union in 1990. What do the Caucasian people, who have been "the Soviet citizen" since 70 years, call themselves after this date? Could more than fifty elements in this region establish their own states in which they would be able to express their own identities? A positive answer to this question is impossible. For the chancing thing was just a change of name. Newly founded Commonwealth of Independent States wanted to perpetuate her own influence on the region. While the elements in the north were still endeavoring for their independence, the elements in the south, establishing Azerbaijan, Georgia and Armenia under the shadow of Russia, secured their independences. But this, also, brought about new identity problems like the questions of Montenegro, Chechnya and Abkhazia. Russia both interfered with these questions and created new problems. For the future the solution of identity problems in Caucasus would be possible either conferring them self-administration or gaining it by their own.

Key Words: Caucasian, Caucasus, Soviet Union, Russia, Russian Federation, Ethnic Groups, Identity.

Coğrafi, jeopolitik ve jeostratejik açılardan Dünyanın ve özellikle Avrasya'nın son derece önemli bir noktasında bulunan Kafkasya, insanlık tarihinin başlangıcından beri bir geçiş noktası özelliği taşımıştır. Kıtalararası bir köprü olma durumundan dolayı, tarih boyunca birçok farklı etnik unsur bu coğrafyadan geçmiş ve burada önemli izler bırakmıştır. Sahip olduğu yer altı ve yer üstü zenginlikleri de Kafkasya'nın hem değişik halklar ve hem de ülkeler için cazibesini artırmıştır. Üstelik bölgenin coğrafi yapısı, gelip yerleşmeye, kendine has kültürler oluşturmaya ve bunları muhafaza etmeye de son derece uygundur. Kafkasya'nın bütün bu özellikleri dikkate alındığında, bugüne kadar uzanan süreç sonucunda, Dünyanın etnik yönden en çeşitli bölgesi olduğu ortadadır. Tarih boyunca daha çok Bizans, Türk, Rus ve zaman zaman da İran'ın etki sahası içinde olan bölge, 1917 Rus ihtilallerinden sonra Sovyet Rusya dahilinde kalmasıyla birlikte yeni ve daha büyük sorunlarla dolu bir aşamaya girmiştir. Sovyetlerin siyasi, ekonomik ve askerî menfaatleri yüzünden asla vazgeçemediği Kafkasya bölgesinde uygulamış olduğu politikalar ve zaman zaman çizilen sun'î sınırlar, bölgenin bölünmüş ve parçalanmışlığını daha da artırmış, üstelik bu bölgede yaşayan ve sayısı ellinin üzerinde bulunan etnik unsurun birbirleri arasında umumî bir sürtüşme ve düşmanlığın ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Rusya'nın zaman zaman uyguladığı politik ve askerî manevralar, gruplar arası çekişmeyi ve etnik bölünmeyi artırmıştır. Bu durum, II. Dünya Savaşı sırasında bazı Kafkas halklarının Almanlarla işbirliği içerisine girmesini kolaylaştırmış, ancak Sovyet Rusya'nın bu durum karşısında almış olduğu zorunlu göç ettirme kararı, bölgenin vaziyetini daha gergin ve içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir. Sovyet Rusya 1943 yılının son evresinde almış olduğu bir kararla, Karaçay, Balkar, Çeçen, İnguş, Ahıska Türkleri, Karapapak Türkleri, Gürcistan Türkmenleri v.s. gibi toplulukları, Rusya'nın birbirinden çok farklı ve uzak bölgelerine sürmüştür. Sürgün çok ağır şartlarda cereyan etmiş ve büyük oranlarda ölümler meydana gelmiştir. Bu topluluklardan, mesela Ahıska Türklerinin Almanlarla hiç ilgisi olmayıp, Sovyet Rusya'nın uyguladığı politik hataların kurbanı oldukları bilinmektedir. Üstelik sürgün edilen toplulukların önemli bir kısmı geri döndürüldüğü halde, Ahıska Türlerine bu hak tanınmamıştır (Matveeva, 2002: 20; Alpargu, 1998: 269-278). İşte Sovyet Rusya'nın bu gibi uygulamaları, Kafkasya'daki etnik problemleri artırmış ve çözülemez bir sorunlar yumağı haline getirmiştir.

20. Yüzyılın son on yılına girildiğinde, Dünya, Sovyet Rusya'nın parçalanmasına tanık oldu. Bu parçalanma ve yıkılmayla birlikte Kafkasya yeni ve çetin bir evreye girdi. Kafkasya'da bulunan ve daha önce Sovyet Rusya'nın çatısı altındaki bu farklı etnik unsurlar, adeta bir "kimlik

problemi” yaşamaya başladılar (Black, 2000: 22-23). O ana kadar “sovyet vatandaşı” olan bu unsurlar, bu tarihten sonra kendilerini ne olarak kabul edeceklerdi? Kafkasya’nın fazla büyük olmayan bir alan olduğu ve içinde ellinin üzerinde etnik unsur bulunduğu bilindiğine göre, yeni durum nasıl gerçekleşecekti? Küçük bir kıtada bu kadar devlet kurulabilir mi, ya da daha doğru bir ifadeyle buna izin verilebilir miydi? Bunun gerçekleşmemesi halinde, bu etnik unsurlar hangi ülkenin vatandaşı olacaklar veya kendilerini “ne” olarak tanımlayacaklardı? Bu ve benzeri birçok soru gündeme geldi. Ancak bu soruları boşa çıkarırcasına, Sovyet Rusya’nın ardından Bağımsız Devletler Topluluğu kuruldu. Sovyet Rusya dağıldı, ama yerine oluşturulan Rusya Federasyonu adeta onun politikalarını tekrar uygulama alanına koymaya başladı. Bütün bunlar, Kafkasya için değişen çok fazla bir şeyin olmadığını gösteriyordu. Sadece bir isim değişikliği olmuştu. Rus dış politikasının ana amacı değişmemişti (Kanbolat, 2000: 42-43). Bu gelişmeler, var olanların ötesinde, Kafkasya’yı yeni ciddi kimlik problemlerinin beklediği anlamına gelmekteydi.

Sovyet sonrası dönemin en önemli düşünürlerinden birisi olarak kabul edilen Aleksandr Dugin, Sovyet Rusya’nın yıkılmasından sonra “olması gereken” Rus politikasını şu şekilde ifade etmektedir: “Yeni imparatorluk kurucuları, Rusya’ya “ulus-devlet” statüsü empoze etmeye çalışan Rus milliyetçiliğindeki “genç Ruslar” eğilimine aktif olarak karşı koymalıdır. Aynı zamanda imparatorluğu bir kere çöküşe götüren unsurlara kendi jeopolitik projelerinde yer veren tüm nostaljik siyasî güçlere de karşı koymalıdır. Rus halkının organik bir tarihi birlik gibi var olması, imparatorluk kuruculuk ve kıtasal kuruculuk olmadan anlamsızdır. Ruslar sadece yeni imparatorluk çerçevesinde bir halk olarak kalabilecekler. Bu imparatorluk, jeopolitik mantık gereğince, bu defa stratejik ve mekânsal bağlamda öncekinden (Sovyet Rusya) üstün olmalıdır. Dolayısıyla, yeni imparatorluk, Avrasyacı, büyük kıtasal, ileride ise cihanşümul olmalıdır. Rusların Dünya hakimiyeti için mücadelesi bitmemiştir” (Dugin, 2004: 47-49). Bu ifadeler, düşüncesi kamuoyundan itibar gören bir ağızdan, Çarlık Rusyası’ndan beri süregelen politikaların değişmediği ve değişmeyeceğini gösteriyordu.

Sovyet Rusya’nın yıkılmasını müteakiben meydana gelen gelişmeler, bu düşünceleri doğrular karakterde cereyan etmiştir. Nitekim Kafkasya, 1993 tarihli Rus “yakın çevre doktrini”, Ocak 2000 tarihli “ulusal güvenlik doktrini” ve Nisan 2000 tarihli “yeni askerî doktrin”de de belirtildiği üzere, Moskova’nın “yakın çevresi” olarak ifade edilmektedir (Özbek, 1996: 11-14). Ruslara göre Kafkasya, “Rus jeopolitik mekânının en kırılgan noktasıdır... Kafkasya’da “yeni jeopolitik düzen”, Rusya’nın hem üç Kafkas cumhuriyetini, hem de Rusya içindeki özerk oluşumları bünyesine alan bir

“Kafkas Federasyonu” planı ile gerçekleştirilebilir” (Dugin, 2004: 177-179). İşte burada da ifade edildiği üzere, Rusya Kafkasya ile olan bağlantılarını zayıflatmak amacıyla değildir. Üstelik bunları güçlendirmek için, kendisine göre haklı nedenleri de vardır. Kafkasya'daki siyasi ve askerî belirsizliğin devam etmesi, bölge ile tarihi ve siyasi bağlantıları bulunan Türkiye'nin de politika ve ilişkilerini zayıflatmakta ve zorlaştırmaktadır. Rusya, İran ve özellikle Türkiye'yi bölgede kendisine karşı en büyük tehlikeler olarak görmektedir. Onun Azerbaycan ve Kuzey Kafkasya halkları ile olan ortak etnik ve dinî bağları, Moskova'yı ürkütmemekte ve bölgeye karşı yeni politikalar geliştirmesine sebep olmaktadır. Üstelik Bakû-Novorosisk projesine karşılık, Türkiye'nin girişimleriyle gündeme gelen Bakû-Ceyhan petrol boru hattının hayata geçirilmesi, Kafkasya'nın ekonomik olarak da elden çıkması şeklinde değerlendirilmektedir. Bu nedenle Türkiye'den Çeçenistan'a giden yardımlara karşılık, Rusya PKK terör örgütünü destekleyerek, Bakû-Ceyhan boru hattı projesini baltalamak istemişti (Aydın, 2000: 39-41). Adı geçen terör örgütüne Ermenistan'dan verilen destek de aynı amaca yöneliktir (Mateeva, 2002: 16). Son olarak ifade etmek gerekirse, Kafkasya, Rusya için “tarihî güneye iniş yolları”nın da geçtiği bir bölgedir ve dolayısıyla kendi açısından “vazgeçilmez”dir.

Kafkasya'daki problemlerin devam etmesi Rusya'nın menfaatine olduğuna göre, bu ülke idarecileri de bu yönde politikalar takip ettiler. Sovyet Rusya, Kafkasya'da oluşturduğu özerk cumhuriyet ve bölge sınırlarını, bölge halklarını işbirliğine ve aralarındaki anlaşmazlıkları gidermeye yöneltecek şekilde değil, merkezin kontrolünü kolaylaştıracak şekilde değiştirdi, bozdu ve yeniden çizdi. Bu suretle Kafkas halkları arasındaki rekabet ve uyuşmazlık daima körüklendi daha doğrusu daimileştirildi. Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte beliren özgürlük ortamı ve buna bağlı olarak gelişen bağımsızlık hareketleri, Kafkasya'da yaşayan çeşitli etnik gruplar arasındaki çatışmaları da su yüzüne çıkardı (Tavkul, 2002: 59-60). İkinci Dünya Savaşı'ndan beri Dünyada 200 bölgesel çatışma ve savaşta 300 milyon insan ölmüştür ve bunların çok büyük bir kısmı sivillerdir. Hatta eski Sovyetler Birliği toprakları içerisinde 180 tane olduğu kabul edilen etnik yönden sorunlu “patlayıcı bölgelerin” çoğunluğunun ve en tehlikelilerinin Kafkasya'da olduğu bilinmektedir (Huseynov, 1998: 149). Dünyadaki en eski yerleşim yerlerinden birisi olan ve bölge dışındaki topluluklarla fazla ilişkisi bulunmayan dilleri konuşan halkların yaşamasından dolayı Kafkasya, görünüşte son derece karışık bir etnik ve sosyal yapıya sahiptir. Aslında komünizmin çöküşüyle meydana gelen ortam, Kafkasyalıların tarihlerine ve kültürlerine yeniden sahip çıkmalarına ve geçmişlerini keşfetmelerine imkan sağladı. Ancak her etnik grubun ayrı bir dili, kökeni ve geçmişinin olması, bu gruplar arasında çatışmalara ve milliyetçi hareketlerin güçlenmesine

sebebiyet verdi (Tavkul, 2002: 60-61). Bu nedenle, kökenleri Çarlık Rusyası ve Sovyet Rusya dönemlerine dayanan ve 1990'lı yıllardan beri bölgede kendisini etkin bir şekilde hissettiren başlıca şu önemli problemler gündeme geldi: Azerbaycan-Ermenistan (Karabağ); Ermenistan-Türkiye; Gürcistan-Abhazya; Gürcistan-Güney Osetya, Kuzey Osetya - İnguşya; Azerbaycan-Lezgi ve Rusya-Çeçenistan (Hewitt, 2001: 196-198). Bunlardan özellikle Karabağ, Abhazya ve Çeçenistan gelişmeleri gündemdeki sıcaklığını korumaktadır. Eski gücünden uzak olan Rusya'nın Kafkasya'ya yeniden sahip olma isteği ve bölgede kendisini iyiden iyiye hissettirmeye başlayan Amerika'nın varlığı, Kafkasya'da yeni karışıklık ve problemlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlayacak gibidir.

Aleksandr Dugin'in ifadelerine bakılacak olursa, mevcut problemlerin giderilmesi bir yana, yeni yeni problemler ihdas edilecek ve gelecekte umutlu olmak, sadece iyimser bir beklentiye dönüşecektir. Avrasyacı bir bakış açısına sahip olan yazar, Rusya'nın Kafkasya politikalarının şu "ilginç şekilde" olması gerektiği kanaatindedir: "Güney Kafkasya'nın etnik bölgelerinin her türlü enlemsel ayrılmalarını desteklemek, fakat boylamsal entegrasyonu ise aksine pekiştirmek gerekir. Bu çerçevede, faal ayrılıkçı Çeçenistan'ı her tür vasıtayla Dağıstan'dan ayırarak, Hazar denizine çıkışı kapatmak lazım. Çeçenistan'a sadece güneyde bulunan Gürcistan çıkışı bırakılırsa, her istikametten jeopolitik açıdan denetlenecek ve Ortodoks Gürcistan üzerinden yönetebilmek de mümkün olacaktır. Aynı zamanda Dağıstan ve İnguşetya'yı Gürcistan'a bağlamak gerekmektedir. Aynı boylamsal mantığın izinden giderek, Abhazya'yı doğrudan Rusya'ya bağlamak önemlidir. Rusya'nın Kafkasya'daki geleneksel ve güvenilir müttefiki olan Ermenistan, özel bir jeopolitik rol oynamaktadır. Türkiye'nin kuzeye ve doğuya, yani Orta Asya Türk Dünyasına yayılışının önüne set çekilmesinde Ermenistan, mühim bir stratejik üs vazifesini yerine getirmektedir. Ve aksine jeopolitik saldırı boyutunda ise, güneye, kadim Ermenistan'ın önemli bir kısmının ve başlıca kutsal yerinin -Ağrı Dağı- bulunduğu Türkiye topraklarına doğru kesintisiz devam eden bir etno-kültürel birlik olarak önemlidir. Diğer önemli bir etnik faktör, Ermenilerin Kürtlerle ırksal ve dilsel akrabalık bağlarının olmasıdır. Türkiye dahilinde jeopolitik sarsıntıları tahrik etmek amacıyla bu husus kullanılabilir. Bu bağlamda, tüm Kafkasya'yı ortasından kesen ve Ermenistan'la Hazar üçgeninin güvenli irtibatını kuran karasal bir koridorun inşası hayli önemlidir. Ermenistan başka bir anlamda da ehemmiyet arz etmektedir. İran'la tarihi ve etnik yakınlığa istinat ederek, Avrasyacı itici gücün merkezden İran'a genişlemesinde önemli bir halka görevini ancak Ermenistan yapmaya kadir. Bu da, Moskova-Erivan-Tahran ekseninin kurulması anlamına gelmektedir. Şiiliği, Güney Azerbaycan'la etnik

akrabalığı ve tarihi münasebetleri vurgulayarak, Azerbaycan'ı İran'a (hiçbir surette Türkiye'ye) bağlamamak gerekir" (Dugin, 2004: 179-180). Dugin'in bu ifadelerine bakılacak olursa, Kafkasya hiçbir zaman huzura ve güvenli bir ortama kavuşamayacaktır. Üstelik bunlar, Kafkasya'nın güneyinde Rusya açısından en çok güvenilen ülkenin Ermenistan olduğunu göstermesi bakımından da önemlidir (Aydın, 2000: 32-33). Bir anlamda Rusya, Kafkasya'nın güneyine daha iyi nüfuz edebilmesi için, Türkiye'ye karşı Ermeni meselesi kartını oynamaya çalışmaktadır. Gayet açık olan bu ifadeler, yorum ve değerlendirme yapmayı dahi gerektirmemektedir.

Karşılaştırma yapmak gerekirse, Kafkasya'nın etnik karışıklık ve çeşitliliği, Balkanlara ve Afganistan'a benzetilebilir. Ancak Kafkasya'nın etnik ve sosyal yapısı daha karmaşık olarak gözlenmektedir. Bölgede her biri farklı dil ya da diyalekte sahip elli kadar etnik yapının varlığı bilinmektedir (Tavkul, 2002: 61). Azeri, Gürcü, Ermeni, Abaza, Abhaz, Adige, Çerkes, Kabartay, Karaçay, Balkar, Oset, Çeçen, İnguş, Avar, Lezgi, Dargı, Kumuk, Nogay, Lak, Tat, Talış, Kürt, Tabasaran, Rutul, Sahur, Agul, Yakut, Kazak, Yahudi, çeşitli Dağıstan toplulukları v.s. şeklinde sıralanan Kafkasya toplulukları, Kafkasya'nın en önde gelen etnik gruplarıydı (Walker, 1999-2000: 9-11). Kuzeybatı Kafkasya'da ise, en büyük etnik grup, Slav halklarından oluşmaktadır ve bunlardan birisi olan Kazakların (Kozakların) 1990'lı yıllarla birlikte bölgede etkin bir güç haline gelme gayretleri dikkat çekicidir (Tiskov ve Filippova, 1998: 2000).

Bu fazla sayıdaki etnik grubun arasında, yine fazla sayıda problemler vardır. Etnik dargörüştülük, kendi milleti dışındakilerle bağlantı kurmada isteksizlik, etnik üstünlük hissi, diğer etnik gruplara karşı etnoğrafik veya doğrudan düşmanlık gibi hisler, bu anlaşmazlıkların en önemli sebeplerindendir (Huseynov, 1998: 150). Kafkasya'nın tamamında etnik bilinç çok güçlüdür ve her grubun kendi anadiline bağlılık oranının yüksekliği, neredeyse ortak bir özelliktir. Sovyet sistemi, uygulanan politikalar sebebiyle, istemeyerek de olsa etnik bilinci teşvik etmiştir. Sistemin çöküşü, bu bilinci daha da artırmıştır. Gelecek konusunda endişe duyan bazı etnik gruplar, nadiren de olsa kendi aralarında dayanışma yoluna girmişlerdir. Kafkasya tabiat yönünden çok zengindir ve ciddi bir nüfus problemi bulunmamaktadır. Bu etkenlerin doğurduğu doğal sonuç da, yoksulluğun gerçekte az olması gerektiğidir. Ancak aşırı merkezîyetçi Sovyet ekonomik sistemi, mahallî makamların ekonomilerini makul şekilde yönetmelerine engel olduğu için, her yerde olduğu gibi, burada da hayat standardı ve kalitesi düşmüştür. Sanayinin gelişmesinde bölgesel ihtiyaçların karşılanmasına dikkat edilmemiştir. Böylece etnik çekişmelerin savaşa dönüştüğü bölgede, çok bol olmasına rağmen, enerji, gıda, ilaç gibi zarurî ihtiyaçlar bile zor karşılanır bir hale gelmiştir. Neticede bölgesel

çatışma ve anlaşmazlıklar artmış ve çözüm söz konusu olmamıştır (Aydın, 2000: 26-28; Tavkul, 2002: 61-62). Kafkasya'nın bu haliyle değerlendirilmesi, "varlık içerisinde yokluk çekmek" ifadesini hatırlatmaktadır.

Kafkasya'nın kuzeyinde millî birlik ve beraberlik düşünceleriyle birlikte millî kimlik anlayışının gelişmemesinde birtakım fiziki şartlar söz konusudur. Bunlardan birincisi, bölgede sayısı bir milyonu aşan hiçbir etnik grubun bulunmaması nedeniyle, "matematiksel azlık"tır. Nüfus probleminin bir diğer yan etkisi de, bölgenin stratejik güvenliğini tehdit etmesidir. Bu, dışa bağımlılık veya dış etkilere açık olmayı, bir anlamda doğal hale getirmektedir. Sayısal azlık, Kuzey Kafkasya'da ortak bir dil geliştirilmesini engellemiştir. Bu durum, Rusça'nın daha kolay ve zahmetsizce tek dil haline gelmesine de imkan tanımış ve Rusça ortak anlaşma dili olmuştur. Dilin ve nüfusun millî kimliğin oluşumundaki önemi bilindiğine göre, bölgedeki etnik grupların en büyük handikapları bu ikilidir (İbrahimli, 2001: 54). Bu sayısal azlık ve dil problemi devam ettiği sürece -ki bunun ortadan kalkmasının imkansızlığı da meydandadır- bölgede ortak bir kimlik, en azından üst kimlik oluşturma gayretleri başarısız olacaktır. Bu aşamada en önemle üzerinde durulması ve engellenmesi gereken konu, Rusya'nın bölge üzerindeki etkinliğinin azaltılması olacaktır. Rusya, sayıları çok fazla olan bölgedeki etnik grupları kendi haline bırakmadığı veya bu başka bir yolla sağlanmadığı sürece, özellikle Kuzey Kafkasya'da millî kimlikten bahsedilemez. Bunun devam etmesi, bölgedeki etnik problemlerin ve siyasî birlik gayretlerinin sonsuza kadar sürmesi demektir.

Kuzey Kafkasya'da millî kimliğin oluşmama nedenlerinden birisi de, bölgede yerleşmiş bir devletçilik anlayışının olmamasıdır. Bölgede daha önce birtakım hanlıklar kurulmasına rağmen, devletçilik anlayışının eksikliği yüzünden Rusların gelişinden sonra bu sahada önemli bir gelişme olmamıştır. Mevcut etnopolitik durum, bölge halklarında "Dağlılar" ortak mefkuresinin ortaya çıkmasına sebep olmuş ve zaman zaman neredeyse ortak millet anlamı taşımıştır. Esasında bölgede yaşayan grupların birbirlerine çok yabancı olduğu söylenemez. Hatta bu tür bir akrabalık, doğal direniş gücünü de artırmaktadır. Bu özellikler milliyetçiliğin ve millî kimlik anlayışının bir alternatifi olarak görülse de, gerçekte bölgenin dış baskılardan korunması, etnik grupların bağımsız yaşaması ve güvenliklerinin sağlanması noktasında yetersiz kalmaktadır (İbrahimli, 2001: 55). En önemlisi de, Rusların bu topluluklar arasına sokmuş olduğu "ayrı millet olma" fikri nedeniyle, bölgede ortak bir kimlik meydana getirilmesi mümkün olamamaktadır. Çünkü öteden beri Rusların bölgeye hakim olma konusunda en çok tercih ettikleri yöntem, klasik "böl ve yönet" politikasıdır. Yine bu Rus siyasetinin sonucundadır ki, birbirine hiç de yabancı olmayan bu toplulukların, etnik bilinç anlayışları çok üst düzeydedir (Tavkul, 2002:

60-61). Kafkasyalı ünlü devlet adamlarından Haydar Bammat, vaktiyle; "Kafkasya halklarından hiçbirinin diğerleri üzerinde egemen olma olanağı yoktur. Kafkasya halklarından birinin dış desteğe başvurması, diğerlerini de, çıkarlarını savunmak için aynı tür davranmaya itmektir" diyerek, çok isabetli bir tahlil yapmıştı. Mevcut durum, Kafkasya halklarında, özellikle Kuzey Kafkasya halklarından hiçbirinin dışarıdan koruyucu bulmamasını gerektirmektedir. Ancak bu durumu Rusya, dün olduğu gibi bugün yine kendi lehine kullanmak isteyecektir. Kaldı ki, "Dağlılar" ifadesi, zaman zaman mitolojik bir anlayış durumuna düşmektedir. Çeçenistan'ın tam ve özgür bir şekilde yaşaması Dağıstan'daki gelişmelere doğrudan bağlı olduğu halde, Çeçenistan'da 1991 yılından sonraki gelişmeler, bir "Dağlı yandaşlığı" anlayışı meydana getiremedi. Tam tersine, bölgedeki çarpışmalardan dolayı, bazıları Çeçenleri Kuzey Kafkasya için bir baş belası olarak adlandırmaktaydı. Bölgede büyük bir ağırlığı olan İslamiyet ve ona bağlı olarak ortaya çıkan ve geçmişten günümüze uzanan gazavat ruhu dahi, Kafkasya'nın kuzeyini birleştirmeyi başaramamıştır. Buna engellerden birisi de, bölgede çok sayıdaki Hıristiyan unsurların varlığıdır (İbrahimli, 2001: 55-56).

Etnik manada bir veya birkaç ortak kimliğin bulunmadığı Kafkasya, tam tersine "poli-etnik" yapısı yüzünden, dün olduğu gibi bugün ve tabii ki yarın da etnik problemler ve kimlik arayışları içerisinde olacaktır. 1991 sonrası Rusya'dan ayrılan ve bağımsızlıklarını kazanan Türk devletlerini irdeleyen bir çalışma, Sovyet Rusya'nın yıkılışıyla ortaya çıkan yeni insan kimliğini şu şekilde tasvir etmektedir: "Uzun süre Sovyetler Birliği içinde yer alan topluluklar, bölgeler ve cumhuriyetler Dünyadan kopmuş bir şekilde geliyordu; yani "gelişmeyen gelişme". Buna dualistik gelişme ismini verebiliriz. Bir taraftan eğitim ve kültürel gelişmeler, Dünyadan çok bilgi taşıyan bir toplum; diğer taraftan kapalı bir sistemde yaşama nedeniyle siyasî kültürü demokratik toplumlarda liberal ekonomik sistemde yaşayan insanlardan farklı olarak önemli bir derecede gelişmemiştir. Deyim yerinde ise, Sovyet Rusya halkları, bir konserve içinde gelişen uluslar idi ve kutu açılınca ortaya "post-sovyet insanı" çıktı. Yani Katolik ve Lüteran Baltık'tan, Ortodoks Rusya'dan, Müslüman Merkezî Asya'ya kadar uzanan bir grup yeni bağımsız cumhuriyetler meydana geldi ve ulus devletlerini kurmaya başladılar". Yine bu çalışma, Sovyet Rusya sonrası ortaya çıkan devletlerin genel görünümünü, tek kelimeyle her şeyde "kalitesizlik" olarak ifade etmektedir. Buna göre, siyasî kültürde, düşüncede, iktisatta, demokrasi anlayışında, devletçilikte, milliyetçilikte, uluslararası ilişkilerde, sosyal hayatta v.s. alanlarda meydana gelen kalitesizlik, bu devletlerin altyapısı olmuştur, fakat bu durum ulus-devletin oluşumundaki en büyük engeldir. "Üst yapıda ise şunu söylemek gerekir ki, normal devlet gelişiminde esas

etnik grubun etrafında, diğer etnik grupların ya entegrasyonunu görüyoruz yahut da bir devlet anlayışı etrafında birleşen poli-etnik bir mozaik. Sovyet döneminde ne birincisi oldu, ne de ikincisi oluştu. Bu ülkeler, esasen yeni bağımsız döneme parçalanmış şekilde girdiler. Sebebi de tam bir ulustan oluşan ülke yoktu” (İbrahimov ve Özözen, 2002: 46-47).

Eski Sovyet yöneticileri, SSCB'nin ayakta durmasını ve bir devlet gibi var olmasını, ülkede yaşayan bütün ulusların siyasi ve millî amaçlarının birleşmesinde görürlerdi. Eğer bugün eski Sovyetler Birliği temsilcileri Dünya standartları ile karşılaştırılacak olursa, bunların yarı işçi, yarı profesyonel, yarı entelektüel oldukları görülür. Aynı şekilde Rus'un Kırgız'dan veya Kırgız'ın Kazak'tan veya Kazak'ın Ukraynalı'dan bir farkı yoktur. Buna “komünist” benzerlik denir. Mihail Gorbaçov bunlardan farklı olarak, ayrı bir siyasi modeli öne sürmüştür: “Birbirlerine karşı amaçları olan, bazen ise birbirlerine nefret besleyen uluslar, bir devlet içinde yaşam tipi seçmiştir” (Bölükbaşı, 2001: 57-58; İbrahimov ve Özözün, 2002: 53). Ancak bu model düşünüldüğünün tersine bir etki yapmış, Rusya'yı kısa bir zaman zarfında parçalanmaya götürmüştür.

Herhangi bir etnik grubun, yaşadığı cumhuriyetteki esas ulustan millî, kültürel ve sosyal hayat özelliklerinden etkilenmesi beklenir. Baltık cumhuriyetlerinde yaşayan bir Rus, Özbekistan'da yaşayan bir Rus'tan farklıydı. Buna rağmen hiçbir ulus, ülke tarafından yürütülen millî siyasetten dolayı kendi millî kimliğini kaybetmiyordu ve esas ulusa tam entegre olmuyordu. Bu da ulus devletin oluşumuna engel kabul edilmektedir. Her ülkede olduğu gibi, bu cumhuriyetlerde de toplum içinde bir sosyal sınıflandırma ve kültürel farklılık yer almaktadır. Ayrıca bu ülkeler demokratik toplumlarda mevcut olan sosyal ve kültürel yapılardan çok uzak bir yerdedirler. Başka bir deyimle her iki konuda özel Sovyet zihniyeti kendi etkisini göstermektedir. Ulus devletin oluşumunda bu zihniyet esasen birbirine farklı olan düşüncelerle karşı karşıya kalmıştır. Bir taraftan gelişmiş millî şuur (sosyalist modeli) ve hafif bir şekilde gelişmiş devlet şuru yer almıştır. Örneğin tüm cumhuriyetlerde yaşayan vatandaşlar yalnızca Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği vatandaşları oluyordu. Bu da yalnızca Sovyet devletçilik şuurunun gelişmesine yol açmıştır. Bu tip gelişmeler, bazı cumhuriyetlerde (Ermenistan, Gürcistan, Letonya, Litvanya ve Estonya) milliyetçilik hareketlerinin oluşumuna yol açmıştır. Yani devletçiliğin eksikliği milliyetçiliği meydana getirmiştir. Devletçiliğin gelişmesinin ikinci nedeni, bağımsızlığın “alınmaması”, “verilmesi” (İbrahimov ve Özözen, 2002: 47-48).

Bugün uluslararası toplumun üyesi olarak kabul edilmenin en önemli şartlarından birisi ulus devlet olmaktır. 20. yüzyılın sonunda uluslararası

ilişkilere damgasını vuran küreselleşme olgusunun etkisiyle, ulus devletin zaman içinde önemini kaybedip kaybetmeyeceği doğrultusundaki tartışmalar ağırlık kazanmıştı. Ancak Sovyet Rusya'nın dağılmasının ardından Balkanlar ve Kafkasya'da ortaya çıkan etnik çatışmalar, toprak bütünlüğüne dayalı ulus devletin, uluslararası sistemde geçerliliğini halâ koruduğunu gösterdi. Genel olarak yeni ulus devletlerin ortaya çıkmaları ve uluslararası topluma kabul edilmeleri, imparatorlukların yıkılmasının ardından gerçekleşmektedir. Mesela Azerbaycan'ın ulus devlete geçiş süreci ile Azerî ulusal kimlik yapılanması arasında doğrudan bir bağlantı olduğu gerçeğinden hareket edilirse, modern Azerî ulusal kimliğinin geç yapılandırılmış bir kimlik olduğu da kabul edilmelidir.

Bu örneği Sovyetler Birliği'nden ayrılan bölgelerden birisi olan Kafkasya'ya uyarlamak da mümkündür. Bölgedeki durum gerçekten de böyle olmuştur. Azerbaycan örneği ele alındığında şu gerçeği de görmek gerekmektedir ki, imparatorlukların parçalanması sonrasında meydana gelen etnik problemler ve kimlik arayışları, o devletin bulunduğu bölge ile de paralellik arz etmektedir (Göl, 2002: 333-334). Dolayısıyla Azerbaycan'da görülen kimlik problemlerini Kafkasya'nın diğer bölgelerinde görebilmek mümkün olduğu gibi, bunun tersinin olması da, yani Kafkasya'daki sorunları Azerbaycan'da görebilmek de kuvvetle muhtemeldir. Zira coğrafi özelliklerin, çok belirgin çizgilerle ayrılmış bazı kıtalarda etkin bir şekilde kendisini gösterdiği bilinmektedir. Öyle ki, Kafkasya gibi gerek coğrafi ve gerekse siyasi açıdan birlik olmaktan uzak bölgeler de bile, sanki bir birlik varmışçasına ortak özellikler tezahür edebilir.

Genel olarak bir bütün halinde ele alınan Kafkasya'yı, bazı araştırmacılar güney ve kuzey olarak ele alırken bazılarına göre ise Güney Kafkasya Kafkas ötesidir. Günümüzde Kuzey Kafkasya (Adıgey, Çeçenistan, Dağıstan, İnguşetya, Kabardin-Balkar, Karaçay-Çerkes ve Kuzey Osetya) ve Güney Kafkasya (Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan) olarak ikiye ayrılan bölgede; üç bağımsız devlet (Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan), sekiz özerk cumhuriyet (Abhazya, Acaristan, Çeçenistan, Dağıstan, İnguşetya, Kabardin-Balkar, Kuzey Osetya, Nahçıvan) ve dört özerk bölge (Adıgey, Karaçay-Çerkes, Güney Osetya, Dağlık Karabağ) bulunmaktadır. Böylesine karışık etnik yapıya ve yapay idarî sınırlara sahip bir bölgede, Sovyet egemenliğinin sona ermesiyle milliyetçilik akımlarının yeniden canlanması şaşırtıcı gelmemektedir (Göl, 2002: 334). Asıl ilginç olanı, burada ilginç bir benzerliğin olmasıdır. Benzer sorunlar aslında 1917 yılındaki Rus ihtilallerinden sonra yine yaşanmıştı. Ancak 1917-21 yıllarındaki milliyet ve kimlik problemlerinden sonra, 1921 yılından itibaren Kafkasya yeniden Rusya'nın bir parçası olmuştu. Sovyet Rusya ile olan bu birliktelik, etnik ve millî kimlik problemlerinin ister-istemez ertelenmesi anlamına gelmekteydi.

Ama sadece ertelenmişti, ortadan kaldırılmamıştı. Zira Sovyet Rusya'nın, zorakî beraberliğinde millet olma bilincine ulaşamayan gayr-i Rus topluluklar, 1991'de Rusya'nın parçalanmasıyla birlikte yeniden 1921 yılındaki pozisyonlarına dönmüşler ve kimlik arayışına düşmüşlerdir.

Milliyetçilik, modern döneme ait bir ideoloji ve toplumsal kimlik yaratılması amacını taşıyan siyasal bir projedir. Bu görüşe göre, milletler, milliyetçilik ideolojisiyle beraber ortaya çıkmıştır. Milliyetçilik ise, millî ve siyasî birliğin bir araya getirilmesi gerektiğini ileri süren bir ilkedir. Milliyetçi ideoloji, millî kimliğin meydana getirilmesinde gerekli olan dil, kültür, din, etnik özellikler gibi unsurları bir araya getirerek siyasal amaçlarla harekete geçirmektedir. Bu tanımlama kapsamında modern sosyal form olarak kabul edilen milletin, daha önce var olan toplumun kültürel değerleri ve kimlikleri üzerine kurulduğu inkar edilemez bir gerçek olarak ortaya çıkmaktadır. Milliyetçilik ideolojisinin etkili olabilmesi için "millî bilinç" ve bunu hayata geçirecek aydın kadroya ihtiyaç vardır ki, bu süreçte, var olan tarihsel ve toplumsal unsurlar, aydın kadro tarafından seçilerek, millî kimliğin yapılandırılmasında dikkatlice uygulamaya konulacaktır. Bazen dil, bazen din, bazen de efsaneleşmiş bir toprak parçası, var olan unsurlar arasından seçilmektedir. Bunun Azerbaycan örneğine uyarlanması konusunda ciddi problemler görünmemektedir. 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başında ortaya çıkmış olan millî kimlik yapılanması, birtakım kesintilerle birlikte 1990'lardan itibaren yeniden rayına girmiştir (Göl, 2002: 336).

Kafkasya'nın önemli bir arazisini oluşturan Azerbaycan için bu durum ele alındığında, Azerî Türkü, Azerî, Azerbaycanlı veya Azerbaycan Türkü şeklinde sınıflandırmak ve ifade edebilmek bir nebze "kolay" olsa da, Kafkasya'daki diğer topluluklar ve özellikle bölgenin kuzeyi için aynı şeylerden bahsedebilmek mümkün görünmemektedir. Hatta bu aşamada kuzeyle karşılaştırıldığında, Azerî Türklerinin işi biraz daha kolaydır. Kuzeydeki uygulamalar konusunda ciddi problemlerin ortada olduğu kesindir. Sayısı en az elliye ulaşan etnik grubu nasıl ve hangi sıfatla sınıflayabilmek mümkün olacaktır! Öyle ki mevcut mesele, Güney ve Kuzey Azerbaycan açılarından dahi ciddi farklılıklar arz etmektedir (Swietochowski, 2000: IX). Buradaki bölünmüşlük sadece Aras nehrinin böldüğü coğrafi bir farklılıktan ileri gelmemektedir. Bağlı bulunan veya etki alanında olunan ülkelerin yani İran ve Rusya'nın her iki Azerbaycan üzerinde millî kimlik arayış ve beklentileriyle ilgili önemli etkilerinin olduğu şüphesizdir (Soltan, 2003: 153) İran nüfusunun önemli bir kesimini oluşturan Güney Azerbaycan meselesi de, bölge barışı açısından önemli bir problem olarak ortada durmaktadır. Üstelik böyle bir sorunun çözülmesi, İran'ın istikrarı açısından da son derece önemlidir. Bu durum, İran'ın da tıpkı Rusya gibi, millî bir kimlik oluşturma aşamasında başarısız olduğunu, daha

doğrusu azınlık olarak kabul edilen etnik unsurların, millî özelliklerini zaman içerisinde zorlamayla dahi olsa asla terk etmediklerini, dil, alfabe, din vs. zorlamaların da bir noktadan itibaren sonuç vermediğini göstermesi bakımından son derece önemlidir. Hatta böyle bir zorlamanın, zaman içerisinde tam tersi bir etki yaptığı da bilinmektedir.

Millî problemlerin varlığı ve bu konudaki anlamsız ısrarlar, o topluluklar üzerinde millî kimliğin oluşmasına hem olumlu ve hem de olumsuz katkılarda bulunabilmektedir. Mesela bölgelerinde etkin bir milliyetçi politika izleyen İran'ın ve Ermenistan'ın millî çıkarlar sistemi, Azerbaycan'ı mükemmel bir millî ideolojiye sahip olmaya zorlamaktadır. Bu onların millî kimlik kazanmalarında önemli bir etkiye sahip olmaktadır. Azerbaycan halkının çoğunluğu da, bu duygunun farkındadır. Ancak bu faktörün yapmış olduğu olumsuzluk daha etkindir. Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki Karabağ problemi ve ülkenin % 20'sini oluşturan bu arazinin Ermeni işgalinde bulunması (Black, 2000: 23-24), binlerce Azeri'nin bu yolda hayatını kaybetmesi yanında, ülke halkında büyük bir kompleks yaratmaktadır. Savaşın kaybedilmesi, ülke halkının gururuna dokunmaktadır. Bunun millî bilincin oluşma ve kökleşmesine verdiği zararı ayrıca belirtmeye gerek yoktur. Çalışma ve gayretlerin olumlu sonuçlanmaması gibi durumlar, birbirini suçlama ve millî kimliğin zayıflaması şeklinde tezahür etmektedir (İbrahimli, 2001: 14-15). Ve tabii ki Karabağ probleminin ve işgalinin uzamasının, Azeriler arasında mevcut durumun yavaş yavaş "kabullenilme" eğilimini gündeme getirdiği, Ermeniler açısından ise durumun bir oldu bitti ve zaman kazanma amacına yönelik bir gayret olduğu da açıktır.

Alfabe değişikliğinin de millî kimlik oluşumunda önemli etkisi olduğu kesin olarak bilinmektedir. Bir taraftan yeni nesillerin geçmişle ve eski nesillerle bağlantıları kesilirken, diğer taraftan bilgiye ulaşmada ve devlet kurumlarında kullanılacak yeni dilin ve alfabenin kullanılması, bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Mesela Ruslaştırma politikasının önemli bir aracı olan Kiril alfabesinin varlığı, Azerbaycan ile Türkiye'nin ilişkileri açısından büyük olumsuzluk teşkil etmiş ve kültürel bağları önemli ölçüde azaltmıştır. Azerbaycan'ın 1991'de, Türkiye'nin de kullandığı Latin alfabesine geçmesiyle bu bağlantının yeniden tesis edildiğine ve ulus devlet yapısının yeniden işlerlik kazanmaya başladığına şüphe yoktur (Göl, 2002: 344-345; İbrahimli, 2001: 5). Üstelik 1992'de resmî dilin Türkçe olması da, ülkede millî bir kimlik oluşturma yönünde atılmış önemli bir adımdır (Nesibli, 2001: 147). Kafkasya'nın geri kalan kısmı ve özellikle kuzeyi için aynı şeyleri söyleyebilmek ve aynı avantajların varlığından bahsedebilmek neredeyse imkânsızdır.

Kafkasya için kimlik problemlerine verilecek bir diğer örnek de, milletlerin adı ve taşıdıkları mana ile ilgilidir. Mesela Azerbaycan'da liberal kesim, "Azerbaycan milleti, etnik kökene bağlı olmayarak, bütün ülke vatandaşlarının sosyal-siyasal birliğidir" formülüne uygun görüşler beyan etmektedir. Onların amacı, etnik azınlıkları rahatsız etmemek, onları "Azerbaycan milleti"ne entegre ederek, olası ayrılıkçılığın önünü almaktır. Milliyetçi kesim ise, bu tür "saf bir davranışın", Osmanlı Devleti'ndeki gibi sonuçlanarak, toplumun büyük kesimini oluşturan Türklerin zaten belirsiz olan millî bilinçlerinin daha da belirsizleşeceğine yol açacağı endişesini taşıyordu. Onlar, Azerbaycan'da bir millet (Türk veya Azerbaycan Türkü) kavramının ülkenin üniterliğinin ideolojik temeli olduğunu, etnik azınlıkların haklarının bu üniter devlet çerçevesinde korunmasının zorunluluğunu savunuyorlardı (Nesibli, 2001: 151).

Bugünkü Rusya Federasyonu homojen bir yapıya sahip değildir. Federasyonu oluşturan 25 cumhuriyetin 21 tanesi gayr-i Rus'tur. Toplam 11 özerk bölgenin nüfusu da çoğunlukla Rus değildir. Buna karşılık Rusya'dan ayrılan ülkelerin % 20'si ise halen Ruslardan oluşmaktadır. Federasyon içerisinde Rus olmayan halkların nüfusu 30 milyona erişmiştir. Bu halklar, uzun süreli baskıcı ve asimilasyoncu sömürge yönetimine rağmen, millî kimliklerini koruyabilmişlerdir. Tataristan ve Çeçenistan'ın Rusya Federasyonu fikrine başından beri karşı oldukları, halen katılmadıkları da dikkate alındığında (Matteeva, 1999: 7), federasyonun da sun'î bir birlik olduğu ve çeşitli unsurların gerçek fikirlerini yansıtmadığı sonucuna varılabilir. Rusya'nın yöneticileri ve Rus halkı, kendileriyle uzun süreli zoraki beraberlik yaşayan çeşitli milletlerle, gönüllü ittifak ve dostluk kuracak bir olgunluğa erişmemişlerdir. Bu yönde ileriye yönelik bir işaret de yoktur. Rus milleti, söz konusu bu federasyonu yine bir polis devletine dönüştürerek, Moskova'nın iradesini her idarî birimde hakim kılabilir. Arka bahçe olarak gördüğü bağımsız cumhuriyetleri yeni bir imparatorluk kurmak hevesiyle, bu cumhuriyetleri kolonize etmek için yerleştirdiği unsurları ve sömürge dönemi artığı işbirlikçi kadroları kullanmak suretiyle, yeni bir işgal ve istila dönemi başlatabilir (Özdağ, 1996: 222-223). Bu gelişme ve muhtemel politikalar karşısında, ülkeden ayrılan etnik unsurların ise böyle bir beklenti içerisinde bulunmadıklarını ifade etmek de yerinde olacaktır.

Sonuç olarak ifade etmek gerekirse, Kafkasya'daki huzur ve asayişin iadesi ve kimlik çatışma ve problemlerinin ortadan kaldırılması için bazı tavsiyelerde bulunmak yerinde olacaktır. Kafkasya'da millî bir kimlik oluşturulması yönündeki en önemli çalışmalar, geçmişte "Kafkasya Federasyonu" konusunda yapıldı. 1917-18'de Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan, 1934'de Azerbaycan, Kuzey Kafkasya ve Gürcistan arasında

oluşturulmaya çalışılan bu girişim, bu uzun süreç zarfında hayata geçirilemedi (Kafkasya Konfederasyonu, 1937: 2-13). 1990'larda tekrar hayata geçirildiye, daha doğrusu geçirilmek istendiyse de, bundan bir sonuç alınamadı (Matteeva, 1999: 6-7). Sovyet Rusya'nın yıkılmasından sonra böyle bir federasyon, güneyi içine almasa da en azından Kuzey Kafkasya halkları arasında vücut bulmalıdır. Aksi takdirde bölgenin etnik yönden bölünmüş ve parçalanmışlığı devam edecek, tarihi Rus politikaları sürdürülecek ve bölge dış müdahalelere açık hale gelecektir. Bu kadar büyük çapta etnik çeşitliliğin bulunduğu bir alanda, ulus-devlet tarzında bir yapının gerçekleşmesi beklenmese de, bölgedeki istikrarsızlıkların giderilmesi açısından, en azından bir federasyonun kurulmasının önemli katkılarda bulunacağı öngörülmektedir.

19. yüzyılda Kafkasya'dan yapılan göçlerle Ortadoğu ve şimdiki Türkiye topraklarına çok sayıda Kafkas insanı göç etmiştir. Bu insanların en azından bir kısmının geriye dönmesi için, Kafkasya'da birtakım faaliyetlerin olduğu bilinmektedir. Konuyla ilgili en önemli hususlardan birisi, bu insanların Türkiye'ye müzahir bir Kafkasya yaratılmasında etkili bir rol oynayacağıdır. Kafkasya'daki huzur, bölge açısından olduğu kadar Türkiye için de büyük önem taşımaktadır. Rusluk, anavatan Rusyası'nın dışındaki ülkelerde kolonizasyon emeli ile iskan ettiği imtiyazlı azınlık konumundaki Rus topluluklarını, imparatorluğu yeniden kurmak için öncü işgal gücü gibi kullanma hevesinden vazgeçmeli, bu toplumların anayurtlarına dönüşlerini, karşılıklı güven duygusunu güçlendirmek için teşvik etmelidir. Rusluk, böl yönet, böl yut yönetim anlayışını terk etmeli, Kafkas halkları ve Bağımsız Devletler Topluluğu'na mensup halklar arasında anlaşmazlık, düşmanlık yaratacak tertip ve tahriklerden kaçınmalıdır. Özellikle etnik yönden büyük bir çeşitlilik arzeden Kuzey Kafkasya halklarının birliğine ve bağımsızlığına engeller çıkarmaktan vazgeçmelidir (Özdağ, 1996: 224). Aksi takdirde Dünyanın en sorunlu bölgesi haline gelen Kafkasya-Ortadoğu-Balkanlar eksenini ve bu eksenin içinde yer alan Türkiye'nin gerek iç ve gerek dış politikaları bundan önemli olumsuzluklarla etkilenecek ve bölgeye istikrarın gelmesi söz konusu olmayacaktır. Aynı amaca hizmet etmek amacıyla, Karabağ, Çeçenistan ve Abhazya meseleleri de bir an evvel çözüme kavuşturulmalıdır. Bu, sadece Türkiye ve bölge istikrarı açısından değil, Dünya barışı açısından da son derece önemlidir.

Kaynaklar

ALPARGU, Mehmet, (1998) “İkinci Dünya Savaşı’nda Sovyetlerin Kafkasya’daki Tehcir (Sürgün) Uygulamaları”, Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri I, İkinci Dünya Harbi ve Türkiye, Ankara.

AYDIN, Mustafa, (June 2000) *New Geopolitics of Central Asia And the Caucasus, Causes of Instability And Predicamenet*, Ankara.

BAYIR, Emre, (Sonbahar 1999) “Fars Milliyetçiliğinin Gelişimi ve Güney Azerbaycan’da Millî Direniş Hareketi”, *Avrasya Dosyası*, İran Özel.

BLACK, Jan Knippers, (May 2000) “Ethnic Conflict and Pipeline Politics in the Caucasus”, *USA Today (Periodical)*, vol. 128/no. 2660.

BÖLÜKBAŞI, Süha, (2001) “Nation-Building in Azerbaijan: The Soviet Legacy and the Impact of the Karabakh Conflict”, *Identity Politics in Central Asia And the Muslim World, Nationalism, Ethnicity and Labour in the Twentieth Century*, Edited by Willem Van Schendel and Erik J. Zürcher, London-Newyork.

DUGIN, Aleksandr, (2004) *Rus Jeopolitiği, Avrasyacı Yaklaşım*, İstanbul.

GÖL, Ayla, (2002) “Azerî Ulusal Kimliğinin Yapılandırılmasındaki Sorunlar”, *Bağımsızlıkların 10. Yılında Türk Cumhuriyetleri*, Editörler: Emine Gürsoy-Naskali, Erdal Şahin, Haarlem, Hollanda.

HEWITT, George, (June 2001) “Conflict in the Caucasus”, *Asian Affairs*, London, vol, 32.

HUSEYNOV, Rauf A., (1998) “Ethnic Situation in the Caucasus”, *Caucasus: War and Peace, The New World Disorder and Caucasia*, Edited by Mehmet Tütüncü, Harlem, Nedherlands.

İBRAHİMLİ, Haleddin, (2001) *Değişen Avrasya’da Kafkasya*, Ankara.

İBRAHİMOV, A., ÖZÖZEN, S., (2002) “Sovyet Sonrasında Yeni Bağımsız Türk Cumhuriyetleri: Sorunlar ve Gerçekler”, *Bağımsızlıkların 10. Yılında Türk Cumhuriyetleri*, Editörler: Emine Gürsoy-Naskali, Erdal Şahin, Harlem, Hollanda.

Kafkasya Konfederasyonu, Vesikalar ve Materyaller, (1937) *Kafkasya Konfederasyonu Neşriyatı*, No. 2, Paris.

KANBOLAT, Hasan, (Temmuz 2000) “Rusya Federasyonu’nun Güney Kafkasya’daki Askerî Varlığı ve Gürcistan Boyutu”, *Stratejik Analiz*, I/3.

Sovyet Rusya'nın Dağılmasından Sonra Kafkasya'da Kimlik Problemi

MATTEEVA, Anna, (1999) *The North Caucasus, Russia's Fragile Borderland*, London.

MATVEEVA, Anna, (2002) *The South Caucasus: Nationalism, Conflict and Minorities*.

NESİBLİ, Nesib, (İlkbahar 2001) "Azerbaycan'ın Millî Kimlik Sorunu", *Avrasya Dosyası, Azerbaycan Özel*.

ÖZBEK, Nadir, (Kış 1996) "Rus Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Türk Cumhuriyetleri", *Avrasya Dosyası, Rusya Kafkasya Özel*.

ÖZDAĞ, Muzaffer, (Kış 1996) "Türk-Rus İlişkilerinin Geleceği", *Avrasya Dosyası, Rusya Kafkasya Özel*.

SOLTAN, Elnur, (2003) "Azerbaycan Cumhuriyeti ve Azerbaycan Kimliği Üzerine Düşünceler", *21. Yüzyılda Türk Dünyası Jeopolitiği, Muzaffer Özdağ'a Armağan, c. III, Ankara*.

SWIETOCHOWSKI, Tadeusz, (2000) *Rusya ve Azerbaycan, Serhadyani Bölge Keçid Dövründe, Bakû*.

TAVKUL, Ufuk, (2002) *Etnik Çatışmaların Gölgesinde Kafkasya, İstanbul*.

TISKOV, V. A., FİLİPPOVA, E. İ., (2000) *Eski Sovyet Ülkelerinde Etnik İlişkiler ve Sorunlar, Kuzey Kafkasya, Yıllık Rapor 1998, Ankara*.

WALKER, Edward W., (1999-2000) *Russia's Soft Underbelly: The Stability of Instability in Dagestan, Berkeley*.

Yazarların İletişim Bilgileri

Prof. Dr. Aygün Atar - zumrut@dumlupinar.edu.tr

Dumlupınar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Prof. Dr. Hakan Poyraz - hpoyraz@sakarya.edu.tr

Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü

Prof. Dr. Mehmet Alpargu - alpargu@sakarya.edu.tr

Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Doç. Dr. Arif Bilgin - abilgin@sakarya.edu.tr

Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü

Doç. Dr. Enis Şahin - esahin@sakarya.edu.tr

Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Doç. Dr. Mustafa Demir - mdemir@sakarya.edu.tr

Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Doç. Dr. Yücel Öztürk - yozturk@sakarya.edu.tr

Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Memet Yetişgin - myetisgin@ksu.edu.tr

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Safiye Kıranlar - kiranlar@sakarya.edu.tr

Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Ümit Ekin - uekin@sakarya.edu.tr

Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Dr. Ernur Genç - ernurgenc@hotmail.com - egenc@nigde.edu.tr

Niğde Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu
Yönetimi Bölümü

Dr. Salih Yılmaz - salihyilmaz76@yahoo.com

Avrupa Birliği-Türkiye MEB Tarih Projeleri Komite Üyesi

Arş. Gör. Fikrettin Yavuz - fyavuz@sakarya.edu.tr

Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Arş. Gör. M. Bilal Çelik - bcelik@sakarya.edu.tr

Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Arş. Gör. Tufan Turan - tturan@sakarya.edu.tr

Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Arş. Gör. Zeynep İskefiyeli - zcumhur@sakarya.edu.tr

Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Kemal Çiftçi - kemalciftci@hotmail.com

Gazi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Doktora Öğrencisi